Den Uyl behandelt de amendementen op de sociaal-economische paragraaf.

Een rechtvaardige inkomensverdeling is voorwaarde voor een menswaardiger bestaan, dat wij echter tussen de vingers door zullen zien glippen als wij er niet tegelijk in slagen door versterking van de westerse samenwerking het communisme het hoofd te bieden. Onze grotere welvaart zal duur gekocht blijken als wij niet tegelijkertijd weten te bereiken, dat in wetenschap en onderwijs, in cultuuruitingen en het gebruik van de vrije tijd nieuwe verantwoordelijkheden worden aanvaard, zodat een rijker geschakeerd bestaan tot ontwikkeling komt. Spr. waarschuwt voor de opvatting, dat het waarlijk socialistische eerst aan de orde zo komen als wij spreken over kapitalisme, socialisatie, medezeggenschap en ordening. Op deze vraagstukken heeft zeker het socialisme een eigen visie, maar de kern van het socialisme wordt eerst geraakt wanneer we de strijd om verder gaande maatschappijhervorming voeren in onverbrekelijke samenhang met de strijd voor het behoud van vrijheid en vrede, voor de ontwikkeling van de achtergebleven gebieden, voor een cultuurbeleving en voor het voortbestaan van onze democratische instellingen.

Wij mogen in de sociaal-economische paragraaf niet spreken over een planmatige produktie, als wij daarbij niet tegelijkertijd voor ogen houden dat de planmatigheid moet worden verwerkelijkt vandaag in het kader van de Europese Economische Gemeenschap, hopelijk zo gauw mogelijk in het kader van wereldwijde planning.

Wij mogen niet spreken over socialisatie van de produktiemiddelen zonder rekening te houden met de veranderingen, die zich in onze maatschappelijke instellingen hebben voltrokken, zoals de enorm toegenomen invloed van de overheid op het economisch leven, het veranderde karakter van de particuliere eigendom, de nieuwe vorm, die de particuliere onderneming heeft gekregen, naarmate ze meer is geworden een instrument van de leiding van deze onderneming is steeds minder een instrument van de aandeelhouders-eigenaren.

Wij moeten ook op de achtergrond zien de uitbouw van de sociaal-economische wetgeving, die tot stand is gekomen, een belangrijk stuk van praktijk van ordening waardoor het beheer van de ondernemingen aan allerlei regels is gebonden. Dit betekent dat wat staat in de sociaal-economische paragraaf over een rechtsorde van de arbeid, moet worden gezien tegen de achtergrond van de gegroeide machtspositie van de werknemersvakbeweging, van de enorm toegenomen differentiatie van de arbeid in vele soorten arbeid en arbeiders, en ook tegen de achtergrond van de groei van de hoofdarbeid in al zijn vertakkingen.

Vijf lijnen trekt de sociaal-economische paragraaf, die mee een rol kunnen spelen bij de beoordeling van de ingediende amendementen.

De eerste lijn is in het eerste artikel, waar niet meer gesproken wordt van ‘het kapitalisme’, maar over ‘sterke kapitalistische krachten in onze samenleving’. Bewust heeft de programcommissie gekozen voor die formulering en bewust afstand gedaan van de gedachte om te spreken van ‘het kapitalisme’. De amendementen die zijn ingediend om te doen uitkomen, hoe sterk die kapitalistische krachten nog zijn, acht het Partijbestuur onjuist en niet ter zake. Het kapitalisme, in het bijzonder zoals het zich in de laatste twee decennia heeft ontwikkeld, is op fundamentele wijze aangetast in zijn oorspronkelijke kenmerken, allereerst door de toegenomen invloed van de overheid tegenover de vroeger vrijwel onbeperkte machtspositie die de particuliere bezitter van de produktiemiddelen had. Bijna veertig procent van alle investeringen geschieden door de overheid. Wanneer wij spreken van welvaartsstaat, dan is dat niet een staat waarin iedereen welvaart heeft, maar een staatsorganisatie, waarin de overheid bewust medeverantwoordelijkheid aanvaardt voor een politiek, gericht op werkgelegenheid en bestaanszekerheid. Dank zij de socialistische strijd, ook dank zij de ontwikkeling van de economische wetenschap en techniek, heeft zich een staatsorganisatie ontwikkeld, toegerust met vele bevoegdheden, die vroeger niet bestonden, op het terrein van belastingheffing, het geven van aanwijzingen voor het kredietwezen, de nationalisatie van de centrale bank, op het terrein van loon- en prijspolitiek, hef hanteren van een uitgebreid stelsel van sociale verzekeringen, het gebruik van belastingheffing als middel tot herverdeling van het nationale inkomen.

De toenemende invloed van de overheid is gedurende de laatste halve eeuw het meest constante verschijnsel geweest, niet alleen in West-Europa, maar ook in Amerika. Dientengevolge is de machtspositie van de particuliere eigenaar der produktiemiddelen op ingrijpende wijze beperkt. Dat zien wij ook tot uiting komen in de wijze waarop de moderne onderneming op het ogenblik wordt geleid, dat is een andere wijze dan vroeger.

Ook de positie van de werknemer is veranderd door de groei van de vakbeweging in omvang en in rechten. Spr. wijst op de ontwikkeling van de collectieve arbeidsovereenkomst, de ondernemingsraad, de Sociaal-Economische Raad, enz.

Het is onjuist tegenover de feiten van de maatschappelijke ontwikkeling, het is onverstandig voor het voeren van een politiek gericht op de juiste doeleinden, om zonder meer te spreken van ‘het kapitalisme’. Wie de kapitalistische krachten, die ook vandaag nog

gevaarlijk zijn, wil bestrijden, die moet ze precies omschrijven en aanwijzen en dan spreekt het program (de tweede lijn) van de nog ongeordende produktiekrachten en over de ongecontroleerde economische machtsposities. Daarom wordt in ons program de planmatige ordening van de produktie vooropgesteld, die bedoelt een doelbewust gebruik van bestaande instrumenten, een bewuste leiding aan het economisch leven met doorbreking van de bestaande particuliere machtsposities.

Het derde punt is de bestaande, ongecontroleerde machtsposities, in het economisch leven te doorbreken. Een belangrijk deel van de beslissingen in ons huidige economisch leven wordt genomen door een kleine groep van machtige directeuren en commissarissen van grote ondernemingen. Een groep die nog alle trekken vertoont van een coterie, een gesloten groep in onze maatschappij. Dat is volstrekt onaanvaardbaar, omdat het op den duur een hindernis betekent op de weg van een planmatige ordening, omdat het een aanfluiting is van democratie in het bedrijfsleven, omdat door het bestaan van deze ongecontroleerde machtsposities telkens ook de inkomensverhoudingen in onze maatschappij scheef worden getrokken. Daarom staat er een nieuw belangrijk punt in het program, in 29: dat de structuur van de belangrijke ondernemingen zodanig dient te worden hervormd, dat naar de belangen van de daarbij betrokken kapitaalverschaffers ook de belangen van de werknemers en de gemeenschap tot gelding komen.

Dat betekent, zoals neergelegd in het rapport van de WBS over de hervorming van de onderneming, dat wij een beheersvorm krijgen voor de grote onderneming waarin arbeid, kapitaal en gemeenschap tenminste op voet van gelijkheid uitmaken welke beslissingen genomen worden.

Het aantasten van de economische machtspositie betekent allerminst dat daarom de eigendomsverhoudingen in onze maatschappij er wel mee door zouden kunnen. De bestaande ongelijke verdeling van inkomen is een groot maatschappelijk kwaad. Het is één van de bronnen, waardoor nog altijd particuliere machtsuitoefening kan optreden, die onvoldoende gecontroleerd wordt; ook een bron van grote inkomensongelijkheid, van ongelijkheid in kansen, van het voortbestaan van allerlei privileges in onze maatschappij. Wij willen de eigendomsverhoudingen hervormen door ernst te maken met die belangrijkste bron van de hoge vermogen, dat zijn de grote verervingen, door hogere successierechten weg te nemen. Verder willen wij het kapitaalbezit aantasten door een belasting op kapitaalwinst en door de werknemers aanspraken te geven op het in de onderneming

geïnvesteerde vermogen. Een samenstel van maatregelen dat de eigendomsverhoudingen van onze maatschappij wenst te hervormen naar een groter aandeel van de overheid in het gezamenlijke vermogen, naar groter spreiding van het particuliere vermogen.

De vijfde lijn is die van een voortgaande democratisering van het sociaal-economische leven. Daarom mede wordt in artikel 29 voor arbeid en gemeenschap tenminste gelijke zeggenschap geëist in het bestuur van de grote ondernemingen. Daarom spreken we van een rechtsorde van de arbeid, waarin de arbeid erker wordt als centrale factor in het economisch bestel en daarin ligt opgesloten de verdere uitbouw van de medezeggenschap. Daarom willen wij ook uitbouw van de publiekrechtelijke bedrijfsorganisatie op basis van het beginsel van een gelijke vertegenwoordiging van werkgevers en werknemers in het bestuur van bedrijfslichamen. Wanneer thans gesproken wordt van een crisis in de PBO in ons land dan is dat zeker niet in de laatste plaats omdat men in de belangrijke industrietakken stuit op de weigering van de werkgevers om de werknemers te aanvaarden als gelijkberechtigden in het bestuur van die bedrijfstak.

Daar ligt een duidelijke lijn voor verdergaande hervorming van de sociaal-economische grondslagen van ons huidig maatschappelijk bestel. Het plaatst op scherp en duidelijk tegenover uitgangspunt en streven, filosofie en praktijk van conservatisme en liberalisme, in ons land en in Europa. Wij willen planmatige ordening ter wille van de bestuurbaarheid van onze samenleving en wij weigeren daarbij een wissel te trekken op het herstel van onbeperkte concurrentie in de economie. Wij willen de restanten van het kapitalisme in de kern aantasten de een einde te maken aan de ongecontroleerde machtsposities van de managers in het bedrijfsleven, ook al verzetten zij zich met hand en tand daartegen met een beroep op de soevereiniteit van de particuliere onderneming en de rechten van kapitaalverschaffers. Wij willen het beheer van de eigendom dienstbaar maken aan het welzijn van de gehele gemeenschap. Wij erkennen niet een recht particuliere eigendom als doel in zichzelf. Wij zullen de vermogens- en inkomen verhoudingen fundamenteel hervormen, niet door wat bezitsvormingskruimels van de tafel te laten vallen, maar door de bestaande eigendomsverhoudingen aan te tasten door dat samenstel van maatregelen dat genoemd werd. Wij willen de arbeid als centrale factor in het produktieproces erkend zien.

Hierna wordt de middagzitting te half zes gesloten.